

Рецензия

На дисертационния труд на **Виктория Бисерова Димитрова** за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по докторската програма „Книгознание“ в професионалното направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки“ на тема: **„Продуцентски модели за медиатизация на книгата“**
Научен ръководител доц. д-р Милена Цветкова

от проф. д-р **Веселина Йорданова Вълканова**
Ръководител на катедрата „Пресжурналистика и книгоиздаване“, Факултет по журналистика и масова комуникация, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Информация за докторанта

Виктория Бисерова Димитрова е зачислена за редовен докторант в катедрата „Пресжурналистика и книгоиздаване“ на Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ на 13 януари 2012 г., заповед № РД 20-79. Докторантката е отчислена с право на защита след изтичане на срока на докторантурата на 27 януари 2015 г., като на катедрено заседание е отчетела работата си по индивидуалния план и всички дейности по работната програма.

Дисертационният труд е апробиран успешно на заседание на Катедрата „Пресжурналистика и книгоиздаване“ на ФЖМК на 16 ноември 2015 г. след обстойно обсъждане. На основание на чл. 69 ПУРПНСЗАД, е

взето решение за готовността му за защита, както и за състава на научното жури.

Като вътрешен рецензент и като ръководител на катедрата „Пресжурналистика и книгоиздаване“, където се проведе предварителното обсъждане, не мога да не отбележа, че дисертационният труд беше сериозно преработен и редактиран. Вследствие на редица структурни, съдържателни и технически промени в дисертацията при постапробационната ѝ редакция и събразяването с мненията и препоръките на рецензентите и участвалите в дискусиата, дисертационният труд е аргументативно по-моцнен и значително по-ефективен от гледна точка на доказването на изследователските тези.

Информация за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд на Виктория Бисерова е с общ обем 401 страници, в това число предговор; изложение, структурирано в четири глави; заключение; библиография от 342 заглавия, от които 117 на кирилица и 225 на латиница. Обемът и профилът на представения научен апарат на дисертацията свидетелстват за широки проучвания върху избраното изследователско поле, за сериозна библиографска работа, свързана с търсенето, систематизирането и проучването на източници по темата на дисертацията. Изследването е придружено от 4 таблици, 62 фигури, 48 илюстрации и 8 приложения. Докторантката е предложила автопреценка на научните приноси и речник със 180 термина.

По темата на дисертацията Виктория Бисерова има 11 публикации в специализирани и научни издания – в сборници, електронни списания, самостоятелно издание, и редица доклади на научни и образователни

семинари и други форуми и с това удовлетворява законовите изисквания по този критерий.

Авторефератът, приложен към документацията по защитата, е с обем 45 страници и включва: структура, обща характеристика, съдържание на дисертационния труд, заключение, резюме на научните приноси и списък с публикациите по темата на дисертацията. Авторефератът е адекватен на дисертацията, отразява по същество структурата, подхода и основните ѝ обобщения и отговаря на изискванията за автореферирание на дисертационен труд.

Преценка на актуалността на проблема

Изборът на темата на дисертационния труд на Виктория Бисерова прави впечатление – тя е посветена на малко изследвано поле от книгознанието и е фокусирана към медийната страна, природа, но и среда на книгата и към новите подходи на мениджмънт на съдържанията, които се налагат от значително променената социална, комуникационна и технологична реалност през XXI век.

Дисертацията в голяма степен отговаря на нуждите на бизнеса от нови възгледи, модели, разработки, които, излезли от „живия живот“ и от реалните редакционни практики, ги допълват, развиват, обогатяват, дават идеи за новаторски модели и подходи, отговарящи по-адекватно на потребителските очаквания, от една страна, а от друга - на съвършено променения профил на комуникациите. В този смисъл напълно подкрепям наблюденията на докторантката за „икономическите и управленски дефицити“ (с. 8) и за нуждата от изследвания върху книгата и комуникацията, които:

- да допълнят не само теорията, но и професионалната среда, като изградят нов капацитет за гъвкава, интерактивна продуцентска концепция в издателския бизнес;
- да съдействат за натрупвания в полето на „процесуалната и контекстуалната грамотност“ (с. 8), от която се нуждаят новите кросмедийни формати на книгата и попадането ѝ в интерактивна среда;
- да помогнат за „култивиране на възприемчивост, разбиране и доверие в един нов подход за продуциране на медийно съдържание при творците и практиците в системата на книгата...” (с. 13, автореферат).

Ясно личи персоналният интерес на Виктория Бисерова към изследваната тема като български издател и създател на съдържание, а научната амбиция да бъде актуализирана категорията книга чрез разглеждането ѝ през призмата на медиатизацията, се оказва плодотворна.

Преценка на качествата и приносите на дисертационния труд

Дисертацията си поставя мащабни задачи и се насочва да чертае, дефинира и детерминира теоретични модели и нови концепции на едно поле, което в по-голямата си част остава традиционно, консервативно и сякаш затворено в себе си; в същото време големи части от разработката се посвещават на прагматически и напълно приложни проблеми, при това не конюнктурни, а кардинални, свързани с природата на книгата и с нейното съществуване, с ролята на издателя за създаване на съдържания в нова медийна реалност.

Структурата на дисертационния труд е логична и пълноценна спрямо изследователските намерения.

Интердисциплинарният научен подход, приложен в изследването, ползващ инструменти, знание и концепции от редица социални науки - книгознание, теория на комуникациите, социология, социална психология, икономика, мениджмънт, демонстрира широка теоретична подготовка на докторантката и нагласа за решаване на сложни изследователски задачи на богат методологичен терен. Отлично впечатление прави свободното боравене с мултидисциплинарен понятиен апарат, с термини от различни научни полета, и, което е особено важно, доминирането на анализа, синтеза, обобщенията над описанията и документалния подход.

В теоретичната първа глава на дисертацията докторантката се фокусира върху медиатизираната среда на книгата. Рефлексията да се анализира, мисли, разполага книгата в ракурса на променената реалност, да се тълкуват тенденциите на медиатизираната съвременна действителност не откъсва книгата от собствената ѝ природа, но надгражда знанието за нея като „обект на медийни трансформации заради медийната конвергенция, мултиплатформената медиасреда, медийната колаборация, кросмедийността и трансмедийността“ (с. 318). Докторантката разглежда книгата диалектически, като удобно адаптира класически дихотомии към новата среда и процеси. Така книгата се гледа като „медийна синергия между форма и съдържание, в което първенство има съдържанието, след това е формата, т.е. съдържанието е свободно да се настани в който и да е релевантен на времето и пространството медиен формат“ (с. 20-21).

В първата глава са представени детайлно възгледите за медиатизацията, изложен е анализ на употребите на термина в развитие и терминологични разграничения, очертана е концепцията за медиатизацията и нейната същност. Виктория Бисерова детерминира и разбирането за медиатизацията и употребата на термина в дисертационния труд като

„метапроцес, в хода на който все повече хора, все по-често съотнасят своите социални и комуникативни действия с различни медии и предлаганото от тях съдържание“ (с. 40); извежда основните тенденции и фактори на медиатизираното съществуване на съвременните книги, сред които: инкорпориране на книгата като медиен контент към индустриите на съдържание, мултиформатната и мултиплатформената медиасреда, медийната конвергенция, медийната колаборация, кросмедийност и трансмедийност.

Тази част дисертацията изглежда прекалено претоварена от дефиниции, обосновки, нови авангардни крос- и трансмедийни модели, научни термини, идеи, концепции. Например, изглежда излишно включването на лайтмедията в понятийния апарат на дисертацията (с. 13) - терминът е въведен в публицистиката и медийната наука, за да обозначава отделни медии, чиято изявена основна функция е формирането на обществената комуникация и публичността (Удо Гьотлих, в „Metzler Lexikon. Medientheorie Medienwissenschaft“). Понятието е в научно обращение в немскоговорящото пространство и реферира издания със силно въздействие върху общественото мнение или върху други медии, тук гледано сякаш самоцелно и встрани от проблема и попадащо в странни словосъчетания от рода на „лайтмедията на книгата“ (с. 28) и др.под. Прави впечатление още, че цели параграфи от дисертацията са изградени на базата на позовавания на чужди тези като частите: 1.2.3.1. *Познанието в медиатизираната култура* (с. 49-51), 1.2.3.2. *Инфраструктурата на медиатизираната среда* (с. 51-53), 1.2.4.1. *Промени за издателствата в медиатизираната среда* (с. 57-62), стъпващи върху студии на Константин Костюк. Цитати са и една голяма част от графиките и таблиците в текста на първата и втората глава на дисертацията.

Втората глава на дисертацията е посветена на ролята на продуцента и на извеждането на алгоритъма на продуцентския процес в новата медийна

среда. Изложението тук се концентрира върху анализ на „2.0 издателя“, „пекеджинг издателствата“, „смарт книгоиздаване“ и всичко това - в една „дезинтермедиатизирана медийна система“, сред „културата на ремикса и творческия блокаж“. Разработен и обоснован е модел на книгоиздателство с продуцентски принцип на управление. Същностно важни са изводите относно функционирането на издателството в дигитална среда и неговата рефлексия към потребителските нагласи и очаквания. Дадени са примери от издателската практика на издателство „Ентусиаст“, които подкрепят тезите за актуалните трансформации на издателските функции и структури и за тип продуцирано съдържание.

Емпиричното проучване в третата глава на дисертационния труд, извършено на базата на писмена, устна и онлайн анкета, е предназначено да потвърди изведените продуцентски модели в създаването на медиатизираната книга и в новата среда на нейното съществуване, да изследва очакванията, нагласите, потребностите на читателите, а оттук и възможностите за реализация на успешен продуцентски модел на книга. Данните от проучването са обобщени ефективно, направени са съществени изводи относно проекта за визуализация на книгата, относно нетрадиционно поднасяне на справочни елементи и паратекстови части в новата книга, относно хибридни и миксирани жанрове и форми на представяне на традиционни наративни жанрове, относно кросмедийни и мултимедийни разработки и др.

Ценно и директно приложно е усилието на авторката в тази част на дисертацията да създаде, развие и изложи собствени творчески проекти на книги, за да потвърди тезите си за продуцентските модели на медиатизираната книга. Авторските проекти са напълно в духа на най-новите тенденции в медийния дизайн и подходите на „visual storytelling“,

прилагани към различни продукти на дизайна, отразяващи духа на дигиталния век и съобразени с трансформациите в комуникациите и с променения профил на публиките. Представените модели и творчески разработки са докрай „експлоатирани“ чрез детайлната им теоретизация и пълен анализ, очертаващи експертни идеи и възгледи за издателски политики.

Анализът в четвъртата глава е пътен в научно отношение с обобщенията на методологията на продуцентската теза за реализиране на книгата във визуалната модалност - типологизирани са три модела на практически реализирани издателски проекти: *„Приказка за вълшебната флейта“*, *„Киното е двуостро оръжие“* и *„Всички наши места“*. Авторката не само детерминира основните характеристики на изведените и назовани от нея модели, съответно: центробежен (слънцеvidен) модел, пирамидален (йерархичен) модел и генеалогичен (дървовиден) модел, като ги дефинира и визуализира в ясни графики, но и ги подлага на съпоставителен анализ посредством разработена от нея критериална система (представена таблично на с. 310) - определен принос в разработването, детайлизирането, осъществяването, описанието, анализа, типологизацията и съпоставянето на продуцентски модели за медиатизация на книгата в новата медийна реалност.

Препоръки и забележки:

- Дисертацията само би могла да спечели, ако се изчисти от известна маниерност и склонност да се дефинират понятия и категории, отдавна навлезли в научния лексикон (например система, с. 92). Макар и значително „обрани“, в сравнение с текста, представен за предварителното обсъждане, все още се наблюдават редица

излишества, необслужващи по никакъв начин тезите и които не помагат да се фокусира текстът и да се избегнат многословността и твърде разточителният обем на дисертацията и особено на първата глава. Не виждам например как изясняването на термина „медиум“ или „медиумум“, както е артикулиран на стр. 46, в „спиритуализма“, допринася за изследването. Това е само един от примерите в това отношение;

- Макар да съм автор на речници на специализирани термини в някои от своите монографии, не мисля, че дисертационният труд е място за подобен тип текст. От една страна, ми изглежда подценяващо спрямо научната колегия и специалисти по книгоиздаване и по комуникации да се предлагат дефиниции на: списание и вестник, издание, реклама, блог, култура, медия, книга и др.под. От друга страна считам, че да напишеш точен професионален лексикон, се изискват сериозни, но и детайлни специализирани (и лингвистични) познания, широк поглед върху изследвания терен и прецизни проучвания на етимологии, употреби, значения и т.н. В речника, включен като приложение към дисертационния труд, има редица неточни употреби на термини. Например: макар да го отбелязах като забележка в рецензията си за предварителното обсъждане, навлезлият напоследък термин от германоезичните изследвания „Medienvergessenheit“ продължава да се артикулира като „медиация“, вместо като „медийна забрава“ - с. 351. Михаел Гизеке отново е назован некоректно Майкъл Гиеске. Налице са твърде повърхностни и непрофесионални дефиниции, например според статията *Списания и вестници* това са „медии, които предоставят широко изложение посредством статии, рецензии и платени реклами. Те могат да бъдат открити почти

навсякъде в реалния свят – от улични щандове до летища, фойайета и др., и в интернет като онлайн деривати”. Има редица разминавания и несъгласувания между термините на български и на английски език – например „Оформител на шрифт (англ. font layout, font design)”, както и други недоразумения като например *Съпроводителен материал* не само че не е термин, но е езиково неточна формулировка, може би докторантката има предвид съпровождащ материал. Всички неточности, недоглеждания, бегли и „случайни” дефиниции компрометират това приложение. Не приемам за основателно обяснението, че подобен специализиран терминологичен речник подпомага аргументацията на дисертационната теза (с. 41, автореферат), нито личната преценка на авторката, че речникът „обогатява понятийния апарат на книгознанието” (с. 43, автореферат).

Въпрос:

- Обосновавайки генеалогичния модел в четвъртата глава, докторантката твърди, че „...навлизайки в трансмедийността, всяко следващо произведение излиза от контрола на издателя продуцент” (с. 31, автореферат). Затова искам да я попитам как според нея ще се гарантират авторските права на създателите на произведенията, на изходните съдържания, при описаните екстензии и развитие, ремиксиране и доразвиване в кросмедийна или трансмедийна среда?

Заключение

- С критическия анализ на комуникационни теории, даващи основа на концепциите, политиките и стратегиите за медиатизацията на книгата;
- С извеждането на медиатизацията като съществен проблем за съвременната теория на комуникациите и изследване на ефекта ѝ върху книгоиздаването;
- С детерминирането на фигурата на „новия издател“ и с изграждането на комплексна визия към продуцентски модели в книгоиздаването;
- С разработката на авторски продуцентски модели за издаване и разпространение на книги

настоящият дисертационният труд е крачка напред в изследванията по книгоиздаване, медиазнание, книгоиздаване и масова комуникация.

Като имам предвид високото ниво на теоретичната разработка; умелото и подходящо структурирано излагане и анализиране на интердисциплинарни проблематики, детайлното познаване на изследвания терен, сериозните проучвания и натрупвания по предмета, безспорните достойнства на дисертационния труд, изложени тук, препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на Виктория Бисерова Димитрова образователната и научна степен „доктор“ по „Книгознание“ в професионалното направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки.

22.02.2016 г.

Рецензент:

Проф. д-р Веселина Вълканова